

Ludbreški grad i njegovi gospodari

I.

Ludbreg, mali podravski gradić, zacijelo je jedno od najstarijih naselja u Hrvatskoj. Niknuo je na čvorištu važnih prometnica čije su smjernice još u I. mileniju st. ere zacrtali prastanovnici ovoga kraja, Panonci. Tim putevima došli su 6. god. n. ere »gospodari svijeta«, Rimljani. Nedugo iza pobjede nad starosjediocima niknula je uz rijeku Bednju monumentalna rimska tvrđava: Iovia. S vremenom se uz nju razvilo bogato naselje, koje je namirivalo sve potrebe rimske vojske u tvrđavi. Ipak Iovia nije bila dugog života. Nestala je u V, ili možda zadnjih godina IV. stoljeća, kada su se Panonijom kretali razni narodi: Goti, Sarmati, Alani, Vandali, Markomani, Langobardi i drugi.

Tokom srednjeg vijeka niču u blizini stare Iovie četiri slavenska gradišta. Jedno se smjestilo podno obližnjeg brijega Filipšberga, tamo gdje je danas ribnjak. Drugo, na desnoj obali Bednje, otprilike pola kilometra udaljeno od današnjeg ludbreškog staroga grada u pravcu sjeveroistoka. Treće je na lijevoj obali Bednje — zapadno od sela Sigeca, a na četvrtom, koje narod još danas zove »gradišće« izgrađena je srednjovjekovna ludbreška tvrđava, kasnije preuređena u klasicistički dvor.

Sva ova gradišta bila su opkoljena vodom. Zemlja izbačena iz obrambenih jaraka, učvršćena koljem, plotom i daskama služila je kao bedem iza kojeg se odvijao život slavenske zajednice.

U okolici Ludbrega ima više mjesta koja narod još danas zove gradišće, na primjer: »Gradišće kralja Atile«, »Gradišće« u Martijancu, nasuprot parka. Imamo: »Gradec«, »Stari Gradec«, »Graci« i »Gradišćak«, pa »Gradišće na selišću«. Sva ova mjesta bila su svojedobno utvrđena i služila su kao skloništa u slučaju opasnosti. To-liki lokaliteti tog imena, na tako malom prostoru, dokazuju da je ovaj kutić naše domovine u srednjem vijeku bio relativno gusto naseljen, ali istodobno rječito govore da su vremena bila nesigurna. Kako dugo je koje od ovih mjesta služilo određenoj svrsi, teško je reći i tim će se još dulje i intenzivnije morati pozabaviti arheolozi, koji u zadnje vrijeme pokazuju više zanimanja i za ovaj kraj.

Činjenica je, međutim, da su već prije nekoliko stoljeća napuštena sva gradišta, osim onog na kojem još danas stoji stari ludbreški grad. Temelji mu sežu u XI. ili početak XII. stoljeća. Kroz duga stoljeća na njemu, i uz njega, vršile su se razne dogradnje i gradnje, te je već u XV. stoljeću poprimio oblik nizinske tvrđave (wasserburga). Opkoljen zidom i kulama, okru-

žen dubokim vodenim jarkom »doživio je i preživio« vrijeme turskih ratova. Narodna tradicija usko povezuje ovaj grad s drugim, nešto manjim na brijegu Gradišćaku, čije su ruševine tamo stajale još u drugoj polovici XIX. stoljeća. Potaknuti pričom neki građani Ludbrega mnogo su nastojanja uložili i na više načina pokušavali pronaći ulaz u podzemni hodnik »kojim je nekad bio povezan stari grad s Gradišćakom«. Dakako, nisu ga našli. Još nedavno pričao mi je jedan starac »kako je njegov deda kopal gorice i tu na bregu pod starom lipom vudril z motikom v železna vrata, ali gospon obrst (vlasnik, pukovnik Famfogne (Famfonje) neje zaboga dal vrata otpreti«.

Uz ovaj brijeg vezan je i drugi proizvod ljudske mašte i legenda o postanku imena Ludbreg. I u njoj se govori o gradu koji je stajao na njegovom najvišem vrhu. »Bedemi su mu bili tako široki da je žena vlasnika grada mogla bez opasnosti po njima svaki dan šetati. Jednoga dana pošla je u štenju noseći u krilu svoje malo dijete. Pod zidinama se iznenada pojave Turci. Žena protrne od straha, ruke joj zadržću i ona ispusti dijete. Jedan od Turaka dočeka mališana na ruke i nestane s njim u gustoj šumi. Mati ga nikad više nije vidjela. U očaju izrekla je tešku kletvu: »O prokleti, ludi breg!« Od tog vremena naselje se nazvalo: »Ludbreg«. K tome treba dodati i to, da bi svaki Ludbrežanin tu legendu završio primjedbom da se prije toga ovo mjesto zvalo »Vučje grlo«.

I učene ljude golicala je tajna postanka tog čudnog imena. Mađarski povjesničar Lajos Thaloczy (Taloci) ostavio je u arhivi kneza Bathyanja (Bačanija) pribilješku prema kojoj je ovaj grad nazvan imenom svog osnivača — burgundskog viteza Londbringa. Pisac misli da je ovaj ratnik bio u I. križarskoj vojni. Vraćajući se zaustavio se u našoj zemlji i ovdje osnovao grad što se najprije zvao Lodbring, kasnije Ludbring. Ovim drugim imenom ubilježen je u mnogim starijim ispravama. Thaloczyjevu smjelu tvrdnju pobija činjenica što grad stoji »v gradišću«, a to je prastari naziv za utvrđeno, zajedničko obitavalište Slavena. Prema tome nije nastao voljom nekog stranca, već brigom jedne brojnije slavenske zajednice, iz koje se stjecajem okolnosti izdvojio neki rod i preuzeo vodeću ulogu.

O povijesti samog naselja nema pisanih dokumenata sve do XIII. stoljeća, ali ona je sve do naših dana usko povezana s poviješću tvrđave, iako se interesi gospodara i podložnika često dijametralno razilaze.

Prema malobrojnim arheološkim nalazima, može se zaključiti da je na terenu Iovie već u X. stoljeću bilo novo, slavensko, dakle hrvatsko na-

selje. O tome govore slavenski grobovi u cink-turi župne crkve, s ostacima srebrnog nakita.

II.

Poput rimske Iovie i Ludbreg je čvorište iz kojeg teku putevi u šest raznih pravaca. Ovuda prolazi skromna trgovina od sjevera prema jugu, od istoka prema zapadu, a sve to mora proći preko prijelaza na rijeci Bednji. Za sigurnost prometa brine se gospodar grada i njegovi ljudi — i to na cijelom ladanju, tj. na svim putevima koji kroz to ladanje prolaze.

Usputno prenočište, pa i njegu u slučaju bolesti, mogu putnici dobiti u hospitalu redovničke braće Hospitalaca ili Ivanovaca, koje narod naziva Križari ili Križnici, na koje naš još danas sjećaju imena rudina kao što su: Križnica, Križnički breg, Nadkrižnica, Križančija, pa i selo Križovljan. Njihovo je bilo i polje Četec što se neposredno veže na ludbreško »Gradišće« i proteže daleko prema sjeverozapadu. Bila je to bogata družba, veliki zemljoposjednik, zato su neki povjesničari zaključili da su možda ovi »Križnici«, ili možda još vitezovi Templari osnivači ludbreškog grada, ali to još nije moguće dokazati.

Prve vijesti o ludbreškom vlastelinstvu potječu iz polovine XIII. stoljeća. Iz povelje, što ju je izdao kralj Bela IV, 1244. god. (26. listopada) u Sequesu plemićima od roda Cer, izlazi da je Ludbreg početkom XIII. stoljeća kraljevsko dobro. Uživa ga onaj član vladajućeg doma Arpadovića koji u ime kraljevo vlada kraljevino Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom i nosi naslov vojvode ili hercega. Od 1226. godine tu čast imao je brat kralja Bele IV, herceg Koloman. Kad je umro od rana zadobivenih u bitci s Mongolima na rijeci Saju (1242. godine) tim feudom raspolaže kralj. U darovnici se posebno spominje »transitum aguam Bugne« (prijelaz na Bednji). Kao susjedi spominju se Križari svetoga groba za koje se zna da su držali veliki dio kasnijeg velikobukovečkog vlastelinstva i suhodolska gospoda (gospodari Jalžabeta). Spomenute su neke međe koje je danas teško ustanoviti, ali unatoč tome spomenuti feud može biti samo ludbreški veleposjed.

Ivan Bočkaj, koji je poslije I. svjetskog rata napisao kratku povijest trgovišta Ludbreg, na temelju podataka iz arhiva kneza Batthyanyja u Körmedu spominje da su u XIII. stoljeću ovo vlastelinstvo držali Paližne i Bakonjići, ali nikakve podatke o ovim porodicama ne navodi.

Istom početkom XIV. stoljeća Ludbreg dolazi u vlast velikaša koji izlaze iz uskog okvira svojeg ladanja i utječu na prilike u domovini. Prvi je od njih, Nikola Ludbreški, sin Petrov, koji je od 1320. gospodar Ludbrega, Zeline i Bištrice. Isticao se kao pristaša Karla Roberta i ratovao s njegovim protivnicima u Hrvatskoj, naročito s gospodarima Koprivnice, Güssingovcima. Kad su ovi napali i osvojili grad Belu, vlasništvo Ivanovaca, Križnika, Nikola je po-

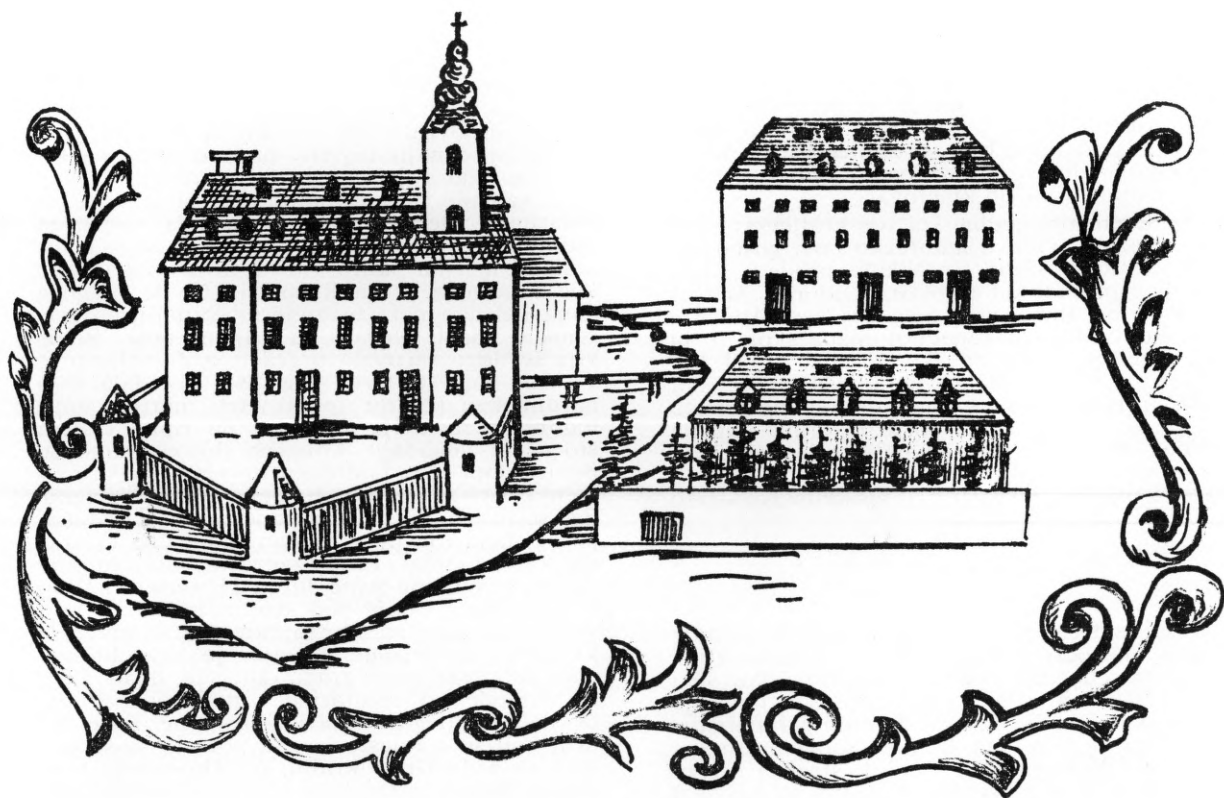
duzeo sve moguće da se taj grad oslobodi. Kad mu je to uspjelo, kad je grad i opet došao u vlast starih gospodara, Ivanovci su Nikoli darovali neko zemljište u blizini Zeline. Ali za taj posjed otimao se knez Pariz. Da bi Nikoline usluge ipak nagradili, Ivanovci su mu darovali Červec u neposrednoj blizini Ludbreškog grada. I kralj Karlo I nagrađuje vjernog viteza: daje mu naslov i čast magistra kraljičinih tavernika. Nikola postaje osoba kraljevog povjerenja (po današnjem ministar kraljičinog dvora). Ali mira nije bilo.

Güssingovci su bili satrți, međutim sve više jača rod Babonića. Zato 1327. kralj šalje na njih bana Mikca. Pod tvrdim Steničnjakom našli su se uz bana: Stjepan sin Opojev iz Rasinje, Ivan, kastelan Koprivnice i Nikola Ludbreški sa svojim ljudima. Oni su prisilili Stjepana Babonića i njegov rod na pokornost kralju. Po savjetu spomenutih velikaša ban je u ime kraljevo oprostio buntovnicima.

Mnoge su bure prohujale u vrijeme Nikole Ludbreškog našom zemljom. Među njima tu je i zahtjev crkvene hijerarhije da svaki katolik mora plaćati crkvi desetinu od svih svojih prihoda. U komarničkom arhidakonatu, a to je Podravina počevši od Komarnice (Novigrada) do Suhodola (Jalžabeta), narod tjera iz sela biskupove ljude koji su došli ubirati novu daću. Godine 1340. sam kralj naređuje da desetinu mora platiti svaki vjernik: vojvoda, ban, velikaš i kmet. Otpor konačno popušta. Daća, koju svi smatraju nepravednom, postaje i ostaje obaveza. Nje se kroz duga stoljeća nitko ne može osloboditi. To je tzv. lucrum, (u narodu zvano lanenoj pređi), a ponegdje se davao sir i meso. Sve su to morali privrediti kmetovi. Njihov život postaje sve teži, a plemstvo se po uzoru kraljevskog dvora sve više odaje raskoši.

I Nikolijin životni put teče između tih zidina ludbreškog grada i ratne buke, vodi ga na otmjeni kraljevski dvor u Višegradu i Budimu, sili da do starosti stoji u službi vladajućeg doma. Oko 1360. nestaje Nikole Ludbreškog. Ne zna se je li ostavio potomstvo, ali se zna da već krajem sedmog desetljeća četrnaestog stoljeća ludbreškim dobrom raspolaže kralj Ludovik I.

Godine 1370. dolazi Ludbreg u vlast Ivana Chusa (Čuza) Ludbreškog, miljenika kralja Ludovika I Velikog (1342—1382). Novi gospodar Ludbrega nije se mogao pohvaliti niti velikim bogatstvom, niti nizom slavnih predaka. Svojim sposobnostima i po milosti kraljevoj dovinuo se do najviših časti u hrvatsko-ugarskoj državi: bio je župan krinski, a zatim ga je »za osobite njegove zasluge i vjernost« kralj imenovao banom Hrvatske i Dalmacije. Kao ban vodio je Ivan rat za oslobođenje Dalmacije od Mlečana. Dalmatinski gradovi su ga u borbi pomagali i redom mu otvarali svoja vrata. Njegovom zaslugom sklopljen je 1358. godine mir u Zadru, kojim je cijela jadranska obala od Kvarnera do grada Drača došla pod hrvatsko-ugarskog vladara.

*Stari grad Ludbreg kako je prikazan na naslovnoj strani
Ludbreške crkvene pjesmarice -*

Niz godina borio se Ivan i na drugoj obali Jadrana, u Napuljskoj kraljevini. Tamo je vladala kraljica Ivana, rođakinja kralja Ludovika (1343—1382) kojoj je ovaj osporavao pravo na prijestolje, smatrajući da kruna njegovih anžuvinskih predaka pripada samu njemu.

Nakon dugogodišnjih uzaludnih ratova, odlučio je kralj da pokuša izboriti diplomatskim putem što nije mogao postići mačem. Za tu misiju izabrao je Ivana Chusa Ludbreškog. Međutim, kraljevom smrću (1382.) zašla je i sretna zvijezda Ivana Chusa Ludbreškog. Doduše, on je još uvijek gospodar velikog ludbreškog vlastelinstva što se proteže od Velikog Kelemena do imanja Križara sv. groba istočno do Bednje, od Drave daleko po obroncima Kalnika, ali dani njegove slave prošli su zauvijek. Danas je taj velikaš potpuno zaboravljen.

Sam Ludbreg ipak su Chusi obogatili jednim spomenikom kulture: podigli su današnju župnu crkvu. Zidana je kamenjem iz ruševina stare Iovie, prekrita hrastovim daščicama, a za strop poslužile su dugačke drvene grede. Nije imala toranj. Dovršena je 1410. godine, kad je kolatorsko pravo vršio Ivan, sin Nikole Chusa.

Nešto prije (1407.) zbio se još jedan događaj kojim je narušena monotonija života ovog malog mjesta. Gospodaru Ludbrega došao je u pohode kralj Sigismund (Žigmund) sa svojom mnogobrojnom pratnjom. Spremao je veliki vojni pohod na Bosnu, zato i posjećuje one malobrojne hrvatske velikaše koji su mu još ostali vjerni. Među njima su i Chusi. U njihovom dobro utvrđenom gradu, on je relativno siguran. Tu prima i izaslanike podanika koprivničke tvrđave. Oni se tuže na prevelike daće koje im je

za uživanje gornjih zemalja nametnuo Stjepan Vrag (od Prođavića) i koje ih još uvijek jednako tište. Da bi se taj spor riješio, kralj naređuje Čazmanskome kaptolu da 6. siječnja 1408. ispita stvar na licu mjesta u Vlislavu. Kad je u siječnju 1408. kralj preko Čakovca otputovao u Mađarsku, bile su žitnice njegovih gostoprimaca dobro ispražnjene, zjapile su poluprazne štale njihovih kmetova.

Tridesetčetiri godine iza tog kraljevskog pohoda ulaze u tvrđavu ludbrešku novi gospodari (1442.). Stjepan Chus, sin Nikole, prodao je ovo imanje i prihode od trgovišta Ludbreg, Andriji Velikom od Rohonca i njegovoj ženi Ani. Rohonc je tvrđava u zapadnoj Mađarskoj, te bi se moglo pretpostaviti da su novi kupci bili Mađari, a naš Andrija veliki nije ni velikan duha, ni ratni heroj. Taj nadimak dobio je zato što je bio stariji i viši od svog brata Andrije Maloga. Rohonci nisu ostavili ovdje nikakvih tragova, a nisu utjecali niti na javne poslove naše domovine, iako su ovo vlastelinstvo držali dvadesetšest godina.

III.

Godine 1468. gospodarom Ludbrega postaje Benko Thuroczy (Turoci). Ovo vlastelinstvo kupio je za sebe, za svoju ženu Anu i za svog sina Đuru. Došao je iz slovačke zemlje, iz tadašnje mađarske županije Turocz. Tijesno prijateljstvo vezalo ga je s rodom knezova Gorjanskih i s poznatim Jiskrom, koji je bio strah i trepet karpatskih gora i klanaca. S njima se našao u taboru glavnih protivnika roda Janka Sibirjanića. Kad je mladi Matija, unatoč svih splećaka, izabran za kralja, povlači se Benko u provinciju, daleko od dvora. Kralj ga ne proganja, dapače spremno potvrđuje posjed ludbreškog vlastelinstva, valjda sretan što će stari vuk biti daleko od dvorskih splećki i splećkara. Svoju vučju ćud donio je Benko i u novu domovinu. Ovaj kraj mu nije bio nepoznat. Neko vrijeme bio je na dužnosti varaždinskog župana (zacijelo po milosti grofova Celjskih). Tu je bio i prve godine vladanja Matije Korvina. Kad je zloća Benkova prevršila mjeru potuže se zagorski plemići od Komora (Bedećkovići) kralju, a ovaj naloži hrvatskom banu Janu Vitovcu »da stane na put zulumu varaždinskog župana Benka Thuroczija«. Koliko je bilo koristi od toga, ne zna se, ali kad je Benko tako postupao s plemićima, zacijelo nije bio bolji ni svojim kmetovima. Mnogo su tome doprinijele teške prilike u kojima se zbog nadiranja Turaka našla naša domovina. Rat s »polumjesecom« gutao je silna materijalna dobra i desetke tisuća ljudskih životova.

Ne zna se kako dugo je Benko Thuroczy gospodario u Ludbregu, ali njegovi potomci bili su ovdje kroz cijelo XVI. stoljeće i početkom XVII. Neki od njih obavljali su visoke državne službe. Prvi koji se naročito ističe je Bernardin, hrvatsko-slavonski podban u vrijeme banovanja Ivaniša Korvina (1495—1498, 1499—1504). Godine

1496. doveo je Bernardin poslanstvo pred kralja Vladislava zahtijevajući da kraljevini Slavoniji dade novi grb. Moglo bi se pretpostaviti da od Thuroczyjevih vremena potječe i grb Ludbrega. U njemu je brdo s tri vrha, iznad njega polumjesec, a povrh svega šestokraka zvijezda. Thuroczyji isto imaju trovrho brdo u grbu, navlas isto kao ono s grba trgovišta Ludbreg.

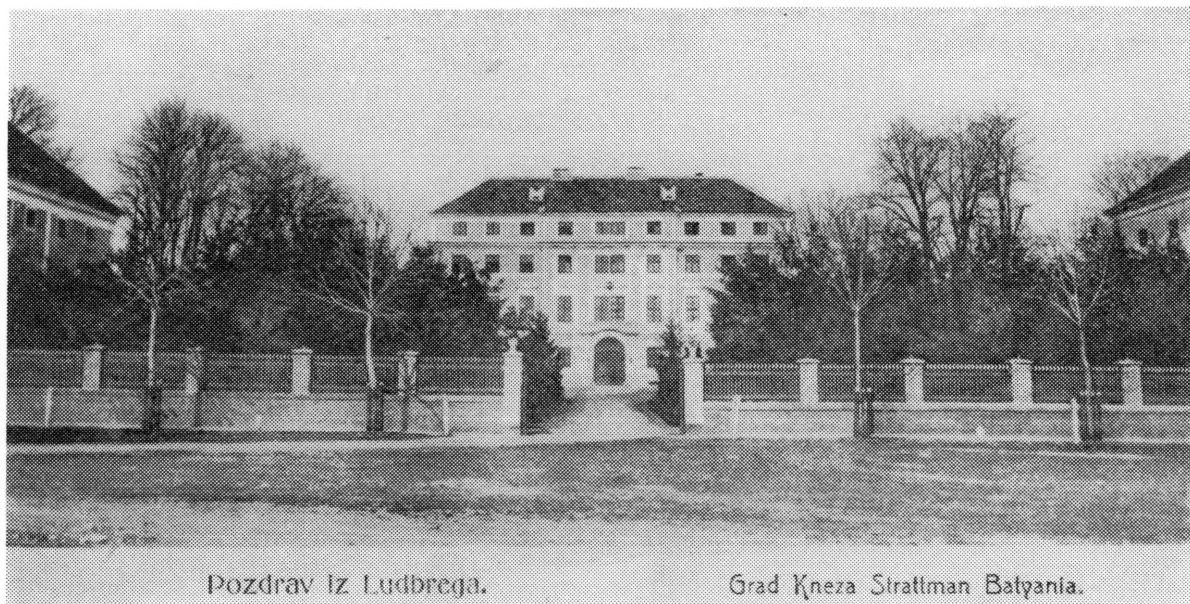
U vrijeme Bernardinovo postala je vrlo popularna i daleko se raširila legenda vezana za ludbreški grad. Legenda ludbreškog dvorca nastala je u doba patnji, zato i govori o krvi velikog mućenika Isusa Krista što ju je jednoga dana ugledao neki malovjerni, sumnjičavi svećenik u kapeli tvrđave za vrijeme mise. Relikvija se dugo sačuvala u gradu, a dojavljeno je i u Rim papi što tvrdi stogodišnja predaja. Bernardin, kao kolator (pokrovitelj, patron) župe ludbreške sastavlja komisiju da ispita ćudesa što se tu događaju. Konačno dobiva papinsku bulu kojom se u Ludbregu otvaraju velika prošćenja, a to znači puna tri dana izmjene dobara. Sve se to temelji na buli pape Leona X, izdanoj prvog dana njegovog vladanja (na dan krunjenja 1513. godine). To je, zapravo, bula redigirana još u vrijeme pape Julija II, samo ju Leon X. prihvaća i izdaje pod svojim imenom.

Što se tiče samih sajмова po kojima je Ludbreg bio poznat, za njih je dozvolu mogao dati gospodar grada koji je imao znatne prihode od mostarine i maltarine. Budući da su njegovi ljudi ubirali te daće od svih koji su u mjesto ulazili, potužili su se građani sa brda Grića kralju, na Thuroczyja i na drugog banovca Gyulaja »da krše njihove slobodine«. Ban Ivaniš Korvin uzeo je »slavne purgare« u zaštitu i opomenu svoje banovce da to više ne čine. Mora da su već tada ludbreški sajmovi nešto značili kad se zagrebaćkim građanima isplatilo doći ovamo. Naime, Ludbreg je imao i druge sajmove: Fašnjački, Cvetni, Televski, Škapulirski, Tomaševski, a od početka XVI. stoljeća i redovni tjedni sajam srijedom. O nastajanju tih sajмова malo je poznato. Za Tomaševski moglo bi se ustvrditi da je u vezi sa spomenutom papinskom bulom, jer se u njoj kao dan oprosta spominje i svetkovina sv. Tome i Tijelova, a s tim blagdanima usklađeno je i održavanje sajмова (uvijek u subotu prije tih svetkovina).

Škapulirski sajam vjerojatno je najstariji, jer je u Ludbregu bila stara »Bratovština Majke Božje škapulirske« (iz 1444. godine) u kojoj su se okupljali domaći rukotvorci, a oni su višak svojih proizvoda prodavali na sajmovima. Za trodnevni svetonedjeljni sajam može se s potpunom sigurnošću reći da je »uzakonjen« u vrijeme Bernardina Thuroczyja, svakako iza 1512. godine i da je mnogo značio za privredni razvoj mjesta i okolice.

IV.

Kada je umro Bernardin Thuroczy nije poznato. Prema jednoj bilješci Vjekoslava Klaića moglo bi se zaključiti da je već prvih godina

Pozdrav iz Ludbrega.

Grad kneza Strattman Batyania.

Ludbreški dvorac oko 1913. godine

XVI. stoljeća Ludbreg u drugim rukama. »U početku XVI. stoljeća pripadao je varoš Ludbreg sa gradom nekome Gjuri, grofu Zagorskomu, no pošto je taj bez odvetka umro, podijeli kralj Vladislav II. grad i varoš Ludbreg godine 1515. nekome Wolfgangu Pilzpergeru (Wolfgangu Pilzpergeru) svome komorniku«, piše Klaić. Po svemu sudeći kraljev komornik nikad nije vidio Ludbreg, jer još čitavo stoljeće gospoduju ovdje Thuroczyji. Oni su imali posjede i u Zagorju, pa bi taj Đuro mogao biti brat ili stric Bernardinov, koji se spominje 1468. kad ova porodica kupuje Ludbreg... Malo je vjerojatnosti da bi Thuroczyji pustili u posjed tuđinca u vrijeme kad je važila ona stara: »Čija sila, njegova i pravda...« Možda je kralj htio slomiti moć prkosnog Bernardina i kazniti ga za otpor kraljevskim naredbama baš time, da mu oduzme Ludbreg.

Bernardina je naslijedio sin Ivan. Na povijesnoj pozornici javlja se 1527. kao protivnik Habsburgovaca. Nalazimo ga na Rakoškom polju kod Pešte gdje su Hrvati i Mađari izabrali Ivana Zapolju za kralja. Zapolja potječe iz Slavonije. Plemstvo ga zove »naš Janoš«, dok su Habsburgovci tuđinci. Zapoljinu stranku u Hrvatskoj vodi Kristofor Frankopan knez Modruški, a Ivan Thuroczy je jedan od najvjernijih pristaša takve politike. Nije volio Habsburgovce, ali kad je Frankopan umro (od rane dobi vene kod opsjeđanja Varaždina), morao im se pokoriti (1527.). Na taj način zadržao je svoje posjede. Godine 1543. platio je za svoje vlastelinstvo Belec 21 forint ratne daće, a 1562. vrši

službu podbana. Prema tome vidimo da je ovaj gospodar Ludbrega shvatio političku stvarnost tadašnjeg vremena i nastojao se njoj prilagoditi.

U vrijeme Ivana Thuroczyja Ludbreg je proživljavao teške dane. Godine 1532. prošao je ovim krajem turski car Sulejman I. Za njegovom vojskom ostala su garišta, pustoš i bezbrojni mrtvaci duž cijele podravske ceste. Sela uz cestu bila su privremeno zbrisana s lica zemlje. Grad je stajao i dalje. Već tada bio je star, ali čvrst. Turci ga nisu osvajali. Zurilo im se. Željeli su prije zime stići u svoja zimovališta na istoku. Da nije bilo te žurbe, zacijelo ne bi pošteđili ni ludbrešku tvrđavu, koja je tokom XVI. i XVII. vijeka više puta vidjela turske čete i njihove martolozе (pljačkaške grupe turskih Vlaha).

Godine 1548. osnovana je koprivnička kapeitanija za obranu od upada turskih četa iz Slavonije. Od 1553. godine u obrambeni vijenac tvrđava uključuju se gradovi: Đurđevac, Drnje, Đelekovec, Sv. Petar, Koprivnica — Rasinja i Ludbreg. Ludbreg tada dobiva 70 konjanika i 20 haramija. Plaća ih vojvodina Stajerska, a zapovjednici su kastelani, iako je grad i dalje vlasništvo obitelji Thuroczy. I sami gospodari grada drže po nekoliko desetina konjanika za obranu, a svi njihovi slobodnjaci obvezani su na vojnu službu. Godine 1556. sin Ivanov, Stjepan drži 20 konjanika u službi vojne krajine. Tada već Ludbreg ima poštansku postaju linije Koprivnica — Ludbreg — Varaždin — Graz. Pošiljke prenose vojnici—konjanici, a ovdje je

stalni ekspeditor. Na postaji uvijek moraju biti spremni odmoredni konji za poštoonoše — postilione. Prema tome, Ludbreg je važno čvorište u obrambenom lancu tvrđava, jer njegova posada mora osiguravati veliki dio podravske magistrale zbog važnih vojnih poruka i veza. Godine 1555. Ivan Ungnad, krajiški kapetan slavonske krajine, izjavljuje pred hrvatskim saborom da je Ludbreg važna tvrđava, zato ju treba temeljito obnoviti »jer se već sama od sebe raspada«. Možda je takvome stanju krivo i to što grad ima, zapravo, dva gospodara: obitelj Thuroczy (Ivan i sinovi mu Stjepan i Gabrijel kao vlasnici, podanici Kraljevine Hrvatske i Slavonije i Dalmacije i krajiške oficire koji ne priznaju bansku vlast. Grad se ipak držao. Nisu ga dirali ni oni Turci koji su pod Ulama-pašom kroz Kalnik i Varaždinske Toplice došli sve do Varaždina, gdje ih je suzbio i prisilio na bijeg ban Nikola Zrinski. Vraćajući se kroz Ludbreg žurili su u Slavoniju da što prije popune svoje redove »jer se Ulama zakleo da će ispuniti sultanovu zapovijed i osvojiti gradove Đurđevac, Koprivnicu, Rasinju i Ludbreg« (1552.).

Osim turskih redovnih četa, kroz šume i razne klance kalničkih bregova ovamo dolaze turski martoloz, hvataju ljude na poljima, odvođe ili ubijaju koga nađu, pale domove, a glavna im je briga pljačka. Njihova zlodjela prevršila su svaku mjeru. Zbog njih se nije moglo ni sijati, ni vinograde obrađivati. Polja su često ostajala pusta, zato hrvatski sabor određuje da se svakog uhvaćenog martolozima nabiti na kolac.

Velika nevolja za narod bili su plaćenici, vojnici u ludbreškoj tvrđavi. Otimali su narodu stoku i hranu, pasli konje po usjevima, pa i odijelo skidali s jadnih seljaka. Najgori su bili oni iz ludbreške i koprivničke tvrđave. Narod je, napokon, bio dotjeran do očaja. Izbežumljeni, izgladnjeli, upropašteni seljaci, pritisnuti teškim daćama, poharani stalnim turskim upadima i pljačkom njemačkih vojnika, napadaju ludbreški grad udove Gabrijela Thuroczyja (1572.). To je, zapravo, uvod u veliku seljačku bunu koja je tragično završila.

Isto tako nesretna bila je 1575. godina kad su turske pljačkaške čete porobile i popalile sva sela oko Koprivnice, Kuzminca, Rasinje, Ludbrega i Martijanca. Novi gospodari Ludbrega, sinovi Gabrijela Thuroczyja i Magde rođene Sibirik, Ivan Benedikt tada su djeca pred kojom se dan za danom odigravaju krvave scene. Kao mladići i oni se uključuju u borbu za obranu domovine. Kad su 1593. Turci opsjeli Sisak, Benedikt je sa svojim banderijem prvi navalio na Turke. Njegov primjer slijedili su ostali vojnici i neprijatelj je bio hametom poražen.

Za vrijeme Benedikta i Ivana Thuroczyja počeli su s turske međe dolaziti kršćani istočnog obreda. Mnogi su se nastanili oko starog grada Velikog Poganca. Ludbreškom gradu pripala su sela: Duga Rijeka, Ludbreški Ivanec i Ribnjak. Došljaci su se ovdje nastanili oko 1590., kao slobodnjaci ludbreške gospode i time pojačali vojnu moć Thuroczyja. Godine 1600.

zavladao je u ovome kraju silni strah. U turske ruke pala je Kanisza u Mađarskoj iz koje su Turci mogli lako provaljivati u Podravinu, zato se ovdje određuju mjesta za osmatračnice s kojih će se u slučaju opasnosti paliti topovi i davati znakovi vatrom. Tada je u blizini Ludbrega, na najvišem vrhu brijega Sigečaka postavljen top, koji je ujedno služio i za rastjerivanje oblaka za vrijeme ljetnih oluja. I na brijegu Gradišćaku stalno stoji straža u manjoj tvrđavi, s koje se vidi daleko prema sjeveru. Krajem XVI. stoljeća Thuroczyji Ludbreški ubrajaju se među najmoćnije i najuglednije velikaše u Hrvatskoj. Glavna su im vlastelinstva Ludbreg, Belec i Vinica, gdje su tvrdi, dobro branjeni gradovi i brojni podanici. S njima računao i sam kralj. Kad su se 1604. godine vršile velike pripreme za odlučni boj u dugotrajnom ratu s Turcima, uz Zrinske, Frankopane, Draškoviće i Erdödiye, kralj je pozvao i Benedikta Thuroczyja Ludbreškog na zajednički hrvatsko-ugarski sabor. Benedikt je isto tako sudjelovao kod sklapanja mira na ušću rijeke Žitve (1606.). Napokon je postigao i najvišu čast u domovini: 1615. godine kralj Matija II imenovao ga je hrvatskim banom. Time je Benedikt primio tešku dužnost, brigu o obrani domovine, a za tu obranu mu kralj nije dao ništa. Thuroczy nikad nije primio novac za uzdržavanje banske čete, koju je kralj bio dužan plaćati. Ipak, nije dugo banovao, tj. niti pune dvije godine (1615—1616.) nisu prošle kad ga je u punini muževne snage zatekla smrt. Sahranjen je u kripti viničke župne crkve. Benedikt je zadnji muški član moćnog roda Thuroczyja Ludbreških. Bio je oženjen Suzanom Batkay od Velikog Tabora. S njom se vjenčao u Gornjoj Stubici 1594. godine. Njihova su djeca Nikola i Barbara, ali ih je samo Barbara nadživjela. Godine 1635. ona se udala za Vuka Erdödyja (Erdedija), sina Petrovog, dakle za unuka bana Petra Erdödyja, jednog od najbogatijih velikaša Hrvatske. U miraz mu je donijela ludbreški grad i vlastelinstvo.

V.

Erdödyji su mađarska, na našem tlu udomaćena, porodica. Svoje bogatstvo i visoki položaj mogu zahvaliti Tomi Bakaču od Erdöda, kardinalu rimske crkve, primašu Mađarske, koji se rodio kao siromašno dijete lončara (mađarski: bakolcza odatle nadimak »Bakač«), a kad je 1521. umro, ostavio je svojim rođacima dvadeset i dva vlastelinstva. Početkom XVII. stoljeća Erdödyji su u Podravini držali Varaždin i Rasinju, a od 1635. i Ludbreg. Vuk Erdödy, muž Barbare Thuroczy, bio je časnik u službi vojne krajine. Rat s Turcima mu je glavno zanimanje. Barbara upravlja i dalje baštinenim imanjima i vrši patronatsko pravo u župi Đurđ i Ludbreg. Godine 1636. darovala je ona župniku Sv. Jurja u Ternju neke sjenokoše i šumu kod Dubovice. Prema tome tada je pod ludbreški grad spadala, bar djelomično i Du-

Nekadašnja kapelica ludbreškog grada danas je primjerno uređena vjenčاونica

Detalj iz nekadašnje kapele Sv. Križa u ludbreškom gradu — zidne slikarije Mihaela Peka

bovica. Vuk i Barbara ostavili su sina Nikolu koji je živio do 1693. godine. Vuk je umro 1645. godine. Mora da ni Barbara nije bila dugog vijeka, kad već 1654. brigu o ludbreškom vlastelinstvu, zbog maloljetnosti Nikoline, vodi rodonačelnik porodice grof Đuro, unuk bana Tome. Godine 1654. htio je nametnuti kmetovima durđanskog župnika novu obavezu. U jednoj staroj ispravi stoji da su kmetove iz Ternja »hotili na grad njih milostivoga gospodina Erdödy Jurija da voze derva božićna«. Međutim, iz toga nije bilo ništa. Obranio ih je župnik, pater Stanić, dokazavši da nikad nisu služili gradu, već samo crkvi. Spomenuto selo Ternje dio je današnjeg Svetog Đurđa. Ovdje je stanovao i prvi učitelj. Kasnije su Erdödyji učitelju dodijelili 4 jutra oranice (1680.), uživao je kuću i vrt — bez ikakvih obaveza, dok su druga zemaljska gospoda za manje površine i od učitelja tražila tlaku. Niti u vrijeme dok Ludbreg drže Erdödy nema mira s Turcima, a nasilja i otimačine njemačkih plaćenika se nastavljaju kroz cijelo XVII. stoljeće. I zadnji od ludbreških Erdödyja, cesarski i kraljevski komornik, pukovnik i vrhovni kapetan, Franjo Erdödi počinio je svojevršno nasilje. Kad se jednog dana našao u svojem gradu, u Ludbreg su upravo ulazili pošтари trube-

ći u rog. Taj prodorni zvuk silno je uzrujao mladoga grofa. Dao je jadne postilione dovesti preda se u tvrđavu, gdje su ih njegovi vojnici grdno izbatinali. Vrhovni upravitelj pošta grof Paar tužio je zbog toga Franju Erdödija kraljevskom sudu, gdje je grof izjavio da »te batine nisu bile baš tako strašne«. Oštećeni zacijelo nikad nisu dobili zadovoljštinu. Franjo je umro u svojoj 36. godini 1694., a već 1695. prelazi Ludbreg u ruke hrvatskog bana Adama Batthyanyja (Bačanija), ali ne cijelo vlastelinstvo već samo jedan dio. Drugi dio drži grofovska porodica Palfy (Palfi). Palfyji nose nadimak: Erdöd-Palfy i oni su baštinici kardinala Tome Bakača, rođaci po ženskoj krvi. Njihova su imanja većinom u Mađarskoj. U Ludbregu nisu ostavili ništa što bi sjećalo na njih.

VI.

Batthyanyi su stari ugarski plemićki rod. Izdavali su se za potomke Őrsa (Erša), jednog od sedmorice vođa s kojima su Mađari došli u Podunavlje. Iako se u srednjem vijeku vrlo cijenilo odlično porijeklo, ovaj rod nikada ne bi došao do tolike moći i sjaja, da ga nije pratila čudna sreća. Iz mraka ih je podigao Ladislav Konjski koji je posinio Baltazara Bathyanija i ostavio mu u baštinu velike posjede oko Podborja i u Hrvatskom zagorju. Na taj način već krajem XV. stoljeća na hrvatsku političku scenu stupaju novi velikaši, koji se sve više bogate ženidbama, kupovinom, a pokatkad i otimačinom. Tokom XVI, XVII. i XVIII. stoljeća njihovo bogatstvo i ugled dostižu vrhunac moći: »Obitelj Batthyany toliko se uzdigla da su milošću vladarice trojica državni baruni, name: palatin, tavernik i kraljevski stolnik, a isto tako trojica u stolu sedmorice uz druge svoje rođake. Jednom riječju sve je u rukama porodice Batthyany« — piše Adam Baltazar Krčelić u svojim »Annuama« za 1764. godinu.

Prvi Batthyany, gospodar Ludbrega, ban Adam bio je oženjen Eleonorom rođenom groficom Strattmann, zato su se njegovi potomci nazivali grofovi Strattmanski. Adam je 1680. istjerao Turke iz Kanisze i time za sva vremena oslobodio Podravinu od njihovih porobljivačkih upada sa sjevera. Više nije bila potrebna krajiška vojska u Varaždinskom generalatu, zato je ban tražio da kralj ukine ovu krajinu. Leopold I je udovoljio banovoj molbi, ali odredbe njegovog dekreta ostale su samo na papiru. Ban Adam umro je 1703. godine, a s njim su pokopane sve nade Hrvata koji su i dalje morali podnositi bahatost tuđinaca u svojoj zemlji.

Početkom XVIII. stoljeća grofica Eleonora upravlja ludbreškim veleposjedom u ime svoje malodobne djece. Tada i preostali dio ovog imanja dolazi u njezine ruke (1715.). Ova elegantna dvorska dama kraljice Margarete, žene kralja Leopolda I, obogatila je fond svoje dvorske kapele divot-reliquiarom, jednim od najljepših u Hrvatskoj. Svojim sinovima Ludoviku (1696—

Pogled na ludbreški grad iz doline Bednje, snimljeno 1932. godine

—1765) i Karlu (1698—1772) namrla je čvrstu povezanost s kraljevskom kućom Habsburg.

Oni su neprocjenjive usluge učinili naročito kraljici Mariji Tereziji: Ludovik kao njezin kancelar i palatin uspio je skloniti mađarske i hrvatske velikaše da žrtvuju krv i novac svojih podanika za spas njezinog prijestolja, a Karlo kao hrvatski ban vodio je hrvatske čete u Nasljednom ratu (1740—1748). Za učinjene usluge oni su primjerno nagrađeni: Karlo postaje maršal, odgojitelj prestolonasljednika Josipa, knez Svetog rimskog carstva. Ludovik niz godina vrši čast ugarskog palatina. Njemu kraljica izdaje povelju kojom mu potvrđuje posjed Ludbrega, kao fideikomisarno (povjerbinsko) neotuđivo dobro porodice (1742.). Ovome posjedu gospodar poklanja posebnu pažnju. Godine 1753. dao je u staroj tvrđavi izraditi vrlo lijepe freske na zidu i u kupoli svoje dvorske kapele. Umjetnik Mihael Pek iz Kanisze prikazao je neke prizore iz legende o krvi Isusovoj. Za tu kapelu držao je Ludovik posebnog kapelana, kojemu je stavljeno u dužnost da tu vrši obrede, da čuva dragocjenosti i da propovijeda njemački osoblju: vojnicima i namještenicima. U starosti povlači se Ludovik u tišinu svojih imanja, češće dolazi u Ludbreg. Nešto prije svoje smrti, tu je dobio neko zemljište učitelju u Đurđu i odobrio proširenje groblja u tom selu.

Mnogo više nego Ludovik ovdje je boravio njegov sin Adam sa svojom suprugom groficom Terezijom Ileshazi. Kao banski namjesnik u odsutnosti svog strica Karla upravljao je Hrvatskom u vrijeme kad se tu zbivaju sudbonosni događaji, kad na velikom prostoru niču bune kmetova. Seljaci već od prije pritisnuti te-

kim daćama i tlakom, sad moraju davati »vrapčji porez«, tj. 300 vrapčjih glava ili 300 krajcara od dima.

Godine 1754. počinje popis imovine gibive i negibive i svih muškaraca starijih od 15 godina. Popisivači su počeli radom u Ludbregu i Slanju, prešli Veliki Bukovec, pa u Rasinju i popisali svu imovinu područnih sela ovih vlastelinstava. Seljaci su ih dočekivali pritajenom mržnjom. Uvjereni da će na kraju »morati platiti porez i od žene i dece«, zatajivali su što se moglo.

Godine 1755. buknuła je buna u Velikom i Malom Otoku, Imbriovcu i nekim obližnjim selima. Ugušio ju je bukovečki grof Josip Drašković sa 150 konjanika i 60 pješaka banderija Ludovika Batthyanyja i svojim vlastitim. Tada je ova vojska dovela u Ludbreški grad 52 pobunjenika. Tu su zatvoreni u tamnice, koje su ovdje zauzimala podrum i veliki dio prizemlja. Nakon kratke istrage 20 ljudi poslano je u zatvore varaždinskoga grada, ostali su vraćeni kući.

Istovremeno gušio je bunu pod Kalnikom podban Ivan Rauch i to neizrecivom okrutnošću. Carica Marija Terezija povela je na to istragu bez bana i domaćeg plemstva. Uvrijeđen u svome dostojanstvu Adam Batthyany se zahvalio na časti, ali je za Ludbreg ostao i dalje vezan. Kad je 1765. godine umro palatin Ludovik, Adam Venceslav kao najstariji njegov sin, postaje gospodarem ovog vlastelinstva. Osim ovog i drugih posjeda baštiniio je i dio novca, od 3,000.000 forinti iz oćeve ostavštine. Prigodom Ludovikove smrti napisao je pomalo zlob-

Pogled na glavnu zgradu ludbreškog grada 1930. godine

ni Krčelić: »Umro je židovski kralj i bog«, i ne misleći da time ističe jedno lijepo svojstvo tog magnata: tolerantnost spram inovjeraca kojih je bilo i na ludbreškom imanju. Godine 1772. umire Adamov stric knez Karlo bez potomstva. Kneževski naslov prelazi na Adama po pravu primogeniture. Ovaj knez Adam ostavio je u svome patronatu nekoliko vrlo vrijednih spomenika kulture. Tada je izgrađena župna crkva u Đurđu (1775. godine) i kapela sv. Roka u Ludbreškom Karlovcu (1768. godine). Ludbreška župna crkva dobila je cinkтуру (1779. godine)...

Batthyanyji kao vrhunski magnati kraljevine imaju »jus gladi«, pravo suđenja i izricanja smrtnе kazne... U ludbreškom gradu oni drže svog dvorskog suca. Godine 1762. tu se spominje Andreas Schweitzer, Hoffrichter (dvorski sudac), a kasnije i drugi sve do 1848. godine. U gradu je i gosпоštijски fiškal (odvjetnik) Adam Torintos. Godine 1771. sređuje u ime grofa Adama poljuljane odnose gosпоštije i crkve ludbreške. Grofov bilježnik je tada Paulus Molnar. Godine 1787. kneza Adama naslijedio je sin Ludovik II (1753—1806). On je počeo izvađati velike radove na staroj ludbreškoj tvrđavi s namjerom da ju pretvori u impozantni klasicistički dvor. Godine 1800. srušen je toranj, skinut

krov, porušene kule oko grada, da bi se mogao izgraditi treći kat.

Knez Filip (vlasnik Ludbrega od 1815.) nastavlja radove na tvrđavi. Zatrpava obrambene jarke i bogato oprema svoju kneževsku rezidenciju. Njega za ovaj grad vežu uspomene iz djetinjstva i mladosti, a najavljen je i skori posjet cara i kralja Franje I Hrvatskoj. Tom zгодom kralj želi posjetiti ludbreško proštenište i vidjeti glasovite relikvije. U dvoru se nestrpljivo vrše pripreme. Sobe gdje će boraviti kralj dobivaju nove svilene tapete, parkete i novo pokućstvo — raskošno i dragocjeno.

VII.

Knez Filip Batthyany jedan je od najmućnijih velikaša krune. Voli raskoš. (Svojedobno suvremenici su se divili njegovoj paradnoj kočiji na kojoj su srebrni ukrasi težili sedam metričkih centi). On hoće i može kralja kneževski dočekati. Kroničar navodi da je bio kišni dan (27. listopada 1817.). Unatoč tome što je Franju I mučila reuma, on je primio deputaciju županije i velikaše koji su mu bili predstavljeni, te prisustvovao gala ručku. Naveče je kralju u čast

Pogled na jednu od pokrajnjih zgrada ludbreškog grada, danas Skupština općine Ludbreg

izvedena sjajna iluminacija dvora i parka uz »sonornu muziku«.

Život se opet vraćao u staru kolotečinu: knez bi odlazio i opet se vraćao u svoj lijepi grad. Tu je proveo djetinjstvo uz majku Elizabetu, rođenu groficu Pergen. Mnoge uspomene vezale su ga za ovaj kraj. U nedalekom Velikom Bukovcu živjela je njegova nećakinja Jelisava, kćer mlađeg mu brata Ivana. Bila je supruga grofa Karla Draškovića »i velika ilirska rodoljupka, koja je i svoju djecu odgajala u hrvatskom duhu«, inače vrlo kulturna žena. I knez Filip pomaže kulturne ustanove od najviših do najosnovnijih. Dobrotvor je Jugoslavenske akademija znanosti i umjetnosti i mnogih drugih akademija«. Među onima koji su Jugoslavenskoj akademiji darovali više od 5000 forinti spominje se i njegovo ime. U znak zahvalnosti ova je ustanova odlučila da se na vidnom mjestu u njezinoj zgradi uz druge izvjesi i njegova slika. Na svojem ludbreškom vlastelinstvu dao je gradu za školske zgrade u Ludbregu, Đurđu, Hrženici, Dugoj Rijeci, a školi u Bolfanu poklonio je tri jutra oranice.

U njegovo vrijeme padaju dva važna događaja: oslobođenje kmetova i rat s Mađarima (1848. godine). Na ludbreškom vlastelinstvu bilo

je relativno mnogo želira (seljara, inqulina), te je uz ostalu vlastelu i Filip tražio odštetu ne samo za svojih 265 kmetskih selišta, nego i za prihod što ga je imao od 59 želira, a ostalo mu je još uvijek više od 5600 jutara oranica, livada i šuma, pa iako više nije bilo besplatna, ostala je jeftina radna snaga na majurima: u Ludbregu, Sigecu, Hrženici, Hrastovskom i Poljanskom Lugu.

Međutim, bivši kneževi podanici našli su se u nezavidnoj situaciji: jedni su morali u rat kao vojnici, drugi kao prevoznici. Vojsku je trebalo opskrbiti raznim potrepštinama. Godine 1848. i 1849. kroz Ludbreg su neprestano prolazile čete Jelačićeve vojske, a u gradu je uređena bolnica za nesretnike koji su u ratu s Mađarima bili ranjeni. Rat je ovome kraju donio mnogo nevolja, a nikakve koristi, pa kad je još k tome u velikom požaru (1864.) izgorjelo više od pola Ludbrega, narod se teško oporavljao od tih nedaća. Ovaj put nije ostao pošteđen ni stari grad (na kojem je izgorio cijeli krov).

VIII.

Godine 1870. umro je knez Filip, zadnji feudalni gospodar Ludbrega. Imanja, a među njima

i Ludbreg, naslijedio je Filipov daleki rođak Gustav Batthany, koji je 1883. umro u Londonu. Njegov sin i baštinič Edön (Eden) svu je brigu posvetio Körmendu, a ovamo je rijetko dolazio. Imanje su iskorištavali zakupnici i to tako bezdušno da je knez oko 1900. godine morao ugovor prekinuti. Šume su bile potpuno poharane, zato je ovdje uređena posebna šumarija za obnovu šuma: Crnoglavac, Mikulov Jarek, Meku uz Dravu, Dolnišćak i Lasnu, a velika šuma Ris prodana je slokovečkoj zemljišnoj zajednici. Oranice su i dalje ostale u zakupu. Za sirotinju koja ih je obrađivala ništa se nije promijenilo od feudalnih vremena, dapače, bilo je još gore, jer se sada mjesto trećine prinosa, moralo davati polovinu, pa i dvije trećine zakupniku koji živi na velikoj nozi i nemilosrdno rasipa tuđu muku, dok narod živi u oskudici.

Kad su 1903. godine među osiromašenim seljacima počeli nemiri, u grad je dovedena vojska. Nakon četrdeset pet godina otvorene su podzemne tamnice ove nekadanje tvrđave i već drugog dana bune (22. lipnja) ovdje je zatvoreno ravno sto seljaka iz Hrastovskog, Slanja, Kućana i iz drugih sela. Kasnije su dovedeni i drugi, a napokon i preživjeli učesnici Kunovečke bune. Malo zatim počelo je dugogodišnje tamnovanje nekih od njih u Lepoglavi.

Rane iz 1903. još nisu zacijelile, a već su počela stradanja I. svjetskog rata, kad su na ludbreškom vlastelinstvu ruski zarobljenici bili glavna muška radna snaga, a na širokom političkom planu i širom bojišta spremala se propast Austro-Ugarske države. Godine 1918. prekinuta je svaka veza s Mađarima. Vlasnik ludbreškog imanja, Ladislav Batthyany (od 1915. do 1919.) ostao je izvan nove države Srba, Hrvata i Slovenaca u Mađarskoj. Ovaj posjed prodao je zagorskom barunu Amonu Rukavini od kojeg ga je otkupila firma Berger iz Zagreba za 7,200.000 dinara. Kad je 1919. počeo radom agrarni odbor, za par godina rasparcelirane su sve oranice, livade i šume. Grad je istom 1939. otkupila općina Ludbreg; Trg za 600.000 dinara. U blagajne firme Berger ušlo je oko 22,000.000 dinara i kraj svega tog silnog profita Bergeri nikad nisu izvršili gruntovni prijenos ovog imanja.

Siromasima koji su do 1919. živjeli na njegovim marofima u Dolnišćaku, Hrastovskom, Hrženici, Ludbregu, Poljanskom Lugu i Sigecu agrarna reforma, kakva je bila ludbreška, nije donijela skoro nikakve koristi, a bilo je i druge sirotinje. Među tim ljudima hvatale su duboko korijenje socijalističke ideje, duboko se ukorijenila želja za nacionalnom ravnopravnošću. Takva stremljenja nisu ostala tajnom onima koji su htjeli zaustaviti hod vremena. I opet su se otvorile tamnice grada da bi se ovdje našle stotine onih koji sanjaju o slobodi. Godine 1941. do 1943. ustaše primjenjuju sve moguće vrste mučenja, pa i ubijanje zatvorenika. Dana 3. listopada 1943. grad je oslobođen, ali kad se je glavnina partizanske vojske povukla, dolaze početkom studenoga Nijemci i počinjaju ovdje sil-

ni vandalizam. Ni jedan jedini prozor, ni jedna vrata, ni skupocjene barokne zemljane peći, ni pod nisu poštedili, sve je bilo razbijeno. Posječen je veliki dio parka.

U tako jadnom stanju dočekala je ova zgrada oslobođenje 1945. Narodnoj vlasti su bile potrebne prostorije za razne urede i ustanove, zato je odmah počela obnova ovog prostranog grada. Danas u tom prastarom gnijezdu silovitih velikaša bruje strojevi konfekcije »Varteks«. Počelo se 1959., gotovo iz ničega. Uz garanciju NO općine Ludbreg nabavio je poslovođa Krojačko-kaparske zadruge (kasnije direktor pogona) Mirko Pokos prve strojeve 1960. godine. Svi članovi zadruge preselili su u grad, primljena je i nekvalificirana radna snaga. Počelo se sa 50 radnika, a već za par godina broj se popeo na više od četiri stotine. Godine 1967. ova konfekcija fuzionirana je s varaždinskim »Varteksom«.

IZVORI I LITERATURA

1. A. Batthynay család leszárnasának vázlata (Rimokatolički župni ured Körmend-Mađarska)
2. Antoljak Stjepan: Bune pućana i seljaka u Hrvatskoj, Zagreb 1956.
3. Belošević Stjepan: Županija varaždinska i slobodni kraljevski grad Varaždin, Zagreb 1926.
4. Bočkaj Ivan: Trgovište Ludbreg i njegovo proštenište, »Hrvatska straža«, Zagreb 1936.
5. Bočkaj Ivan: Zavjet hrvatskoga sabora, Zagreb 1940.
6. Bogdanov Vaso: Hrvatska ljevica u godinama revolucije 1848/49., Zagreb, 1949.
7. Bogdanov Vaso: Hrvatski narodni pokret 1903/4., Zagreb 1961.
8. Brdarić Franjo: O povelji Bele IV izdanoj plemićima od roda Cer u Sequesdu 1244. 26. X (Župni ured Ludbreg)
9. Bula pape Leona X o relikvijama krvi Kristove, u prijepisu iz XVII stoljeća, (Župni ured Ludbreg)
10. Cuvaj Antun: Građa za povijest školstva, Zagreb 1907—1909.
11. Darovnica Bele IV plemićima od roda Cer, izdana 1244 26. X u Sequesdu u prijepisu Čazmanskog kaptola od 18. decembra 1394., Kukuljević Beg 463, Ugarski državni arhiv u Budimu
12. Darovnica Eleonore Strattmann crkvi ludbreškoj, izdana u Beču 1712., (Župni dvor Ludbreg)
13. Darovnica Ludviga Batthyanya školi u Đurđu iz 1764., (Župni dvor Đurđ)
14. Đurić Tomislav — Feletar Dragutin: Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske, Čakovec 1971.

15. Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb, 1955—1964.
16. Enciklopedija likovnih umjetnosti, Zagreb, 1959—1966.
17. Feletar Dragutin: Dva seljačka bunta, Čakovec 1973.
18. Feletar Dragutin: Podravina, Koprivnica 1973.
19. Miroslav Fulir: Topografska istraživanja rimskih cesta na varaždinskom i međimurskom području 1960—1967., Ljubljana 1969.
20. Horvat Anđela: Barok u ludbreškom kraju, Kaj 3—4, Zagreb 1970.
21. Horvat Josip: Selišne zemlje u Hrvatskoj i Slavoniji u času ukidanja kmetstva prema popisu sačuvanom u Gradskom muzeju u Zagrebu.
22. Inquisitio Super Miraculli SS Sanquinis Domini Nostri Jesu Christi — Liber primus 1764., (Župni dvor Ludbreg)
23. Julije Janković: Pabirci po povijesti županije varaždinske, Varaždin 1898.
24. Juričan Rudolf — Androić Mirko: Prilozi građi za historiju školstva kotara Varaždin, Historijski arhiv, Varaždin
25. Karaman Ljubo: Eseji i članci, Zagreb 1939.
26. Kanonska vizitacija Komarničkog arhidiakonata 1733., (Župni dvor Ludbreg)
27. Katić Lovre: Seoba naroda u Italiji i na području Hrvatske, Hrvatsko kolo, Zagreb 1943.
28. Klaić Vjekoslav: Hrvatski sabori do godine 1790., Zbornik Matice hrvatske, Zagreb 1925.
29. Klaić Vjekoslav: Opis zemalja u kojima stanuju Hrvati, Zagreb 1880.
30. Klaić Vjekoslav: Povijest Hrvata, Zagreb 1973.
31. Klobučar Josip: Napredak 1859—1909., Zagreb 1909.
32. Krčelić Adam Baltazar: Annue ili historija 1748—1767., Zagreb 1952.
33. Ivy Kugli-Lentić: Iz prošlosti naselja Ludbreg, Varaždin 1966.
34. Kukuljević Ivan Sakcinski: Glasoviti Hrvati prošlih vjekova, Zagreb 1886.
35. Lentić-Kugli Ivy: Od rimskog tabora do NOB-a, Kaj, br. 3—4, Zagreb 1970. godine
36. Ludbreg i tamošnje proštenje, Katolički list 1859., br. 38, Zagreb 1859.
37. Marezali Henrik: Vilägtörtenelem, VII kött, Budapest 1883.
38. Miškulin Nikola: Historija građanske škole u Ludbregu, Arhiv osmogodišnje škole »Dragica Kancijan«, Ludbreg
39. Narodna enciklopedija sprsko-hrvatsko-slovenačka, Zagreb 1928—1929.
40. Pismo kneza Filipa Batthyanyja o zakladi ludbreške škole, Požun 9. studenoga 1811., Župni dvor Ludbreg
41. Prothocollum Parochiali Ecclesiae S Trinitatis Oppido Ludbreg fundata ab anno Domini 1782., Župni ured Ludbreg
42. Rukavina Nikola: Povijest hrvatske pošte, Zagreb 1941.
43. Spomenice osnovnih škola: Bolfan, Duga Rijeka, Đurđ, Hrzenica, Ludbreg i Slokovec
44. Spomenica rkt. župe Ludbreg
45. Status falimiarum rkt. župe ludbreške 1855—1875., Župni dvor Ludbreg
46. Svoboda Branko: Stare kurije i klijeti, Zagreb 1967.
47. Szalay László: A tatárjárás Magyarországon, Pest 1856.
48. Šišić Ferdo: Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb 1962.
49. Tenor Transactionis 1771., Župni dvor Ludbreg
50. Tenor Transactionis Anni 1816., Župni dvor Ludbreg
51. Vikić Branka — Marcel Gorenc: Ludbreg — Iovia, Kaj 3—4, Zagreb 1970.
52. Vikić Branka — Marcel Gorenc: Prilog istraživanju antiknih naselja i putova u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Zagreb 1969.
53. Vinski Zdenko: Prilog poznavanju gradišta s osvrtom na jedan nalaz u Podravini, Historijski zbornik, Zagreb 1949.
54. Vračan Josip: Adventus Suas Maiestatum ad Arcem Ludbreg describitur, Župni dvor Ludbreg
55. Zmajić Bartol: Heraldika, sfragistika, genealogija, Zagreb 1971.

Za neke podatke o Thuroczyjima zahvaljujem g. Josipu Dumboviću, župniku u Vinici i drugu Antonu Kozini, historičaru iz Krapine, a za informacije o prodaji grada i parcelaciji ludbreškog vlastelinstva g. Mihovilu Tomljanoviću, bivšem službeniku firme Berger, sada u Ludbregu.